

Кімге: «Қазақстан Республикасының экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі»

Автордың аты-жөні және лауазымы: Қазбеков Шыңғыс Асхатұлы, «Солтүстік Қазақстан облысы Мамлют ауданы әкімдігінің сәулет, құрылыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімі» КММ бас маманы.

Күні: 23.04.2025 жыл.

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырып: «Мамлют ауданындағы техникалық-тұрмыстық қалдықтардың рұқсат етілмеген қоқыс үйінділерімен күрес: мәселелері мен шешімдері»

Кілт сөздер: «ҚТҚ», «инфрақұрылым», «экология», «полигон», «күрес», «қауіп».

1. Кіріспе:

Солтүстік Қазақстан облысының Мамлют ауданындағы (СҚО) санкцияланбаған техникалық-тұрмыстық қалдықтар үйінділері (ҚТҚ) мәселесі өзекті болып қала береді және шешімге кешенді көзқарасты талап етеді. Жергілікті билік пен экологиялық қызметтердің күш-жігеріне қарамастан, табиғи полигондардың саны өсуде, бұл экологиялық жағдайға және халықтың өмір сүру сапасына теріс әсер етеді.

1.1. Аналитикалық жазбаның мақсаты:

Аналитикалық жазбаның мақсаты - рұқсат етілмеген қоқыс үйінділерінің техникалық-тұрмыстық қалдықтардың пайда болу себептерін анықтау, бар проблемаларды белгілеу, аудандағы қолданыстағы полигондарды жаңғырту мәселелері мен перспективаларын шешудің мүмкін жолдарын қарастыру, техникалық-тұрмыстық қалдықтардың заңды полигондарын енгізу.

1.2. Әдістер:

1. Статистикалық деректерді талдау-рұқсат етілмеген полигондардың санын бағалау үшін ресми дереккөздер мен ашық дерекқорлар пайдаланылды.

2. Салыстырмалы талдау-тиімділік, қауіпсіздік және ыңғайлылық критерийлері бойынша орталықтандырылған, жеке және модульдік жылытуды салыстыру жүргізілді.

3. Нормативтік құжаттарды зерделеу-полигондарға қарсы күрес мәселелерін реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілері мен санитарлық нормалары пайдаланылды.

4. Тұрғындардың бақылауы мен пікірі — тұрғындардың қазіргі уақытта полигондармен күрес қалай жүргізіліп жатқандығы және олар қандай проблемаларға тап болғандығы туралы пікірлері ескерілді.

5. Тәжірибелік тәжірибені талдау — Қазақстанның басқа өңірлерінде ҚТҚ-ның заңды полигондарын енгізу мысалдары қаралды.

2. Негізгі бөлім:

Мамлют ауданы Қазақстанның солтүстік бөлігінде орналасқан және Ресей Федерациясымен шектеседі. Аудан негізінен ауыл шаруашылығы болып табылады, шағын қалалар мен ауылдық елді мекендерде тұратын 20 мыңға жуық халқы бар. Мұнда коммуналдық инфрақұрылымды дамыту, әсіресе қалдықтармен жұмыс істеу саласындағы қажеттіліктерден артта қалып отыр.

Бүгінгі күні қатты тұрмыстық және техникалық-тұрмыстық қалдықтардың көпшілігі (электрондық және құрылыс техникасы, пластик бұйымдар, резеңке, ескі автомобильдер мен жиһаз) кенттердің шетінде, сайларда, ауылдық жолдардың бойында пайда болатын стихиялық полигондарға шығарылады.

2.1. Мамлют ауданында рұқсат етілмеген полигондардың пайда болу себептері:

- ҚТҚ-ның заңды полигондарының болмауы: СҚО-дағы 460 полигонның тек 17-сінде ғана тиісті құжаттама бар, дәл осындай жағдай Мамлют ауданында бар. [1]
- Қалдықтарды жинау және кәдеге жарату инфрақұрылымының жеткіліксіздігі: Мамлютка сияқты шағын қалаларда кәріз жүйелерінің және заңдастырылған ағынды су жинақтағыштардың болмауы. [1]
- Халықтың экологиялық мәдениетінің төмен деңгейі: рұқсат етілмеген полигондар олар жойылғаннан кейін де пайда болады, бұл азаматтардың ақпараттылығы мен жауапкершілігінің жеткіліксіздігін көрсетеді.
- Айыппұл санкцияларын жеткіліксіз бақылау және әлсіз қолдану: жергілікті тұрғындар мен кәсіпкерлер үлкен айыппұлдар алдында да тоқтамайды.

2.2. Салдары:

Полигондардың болуы мыналарға әкеледі:

- топырақтың ауыр металдармен, маймен, қышқылдармен ластануы;
- жер асты суларындағы пластмасса микробөлшектерінің концентрациясын арттыру;
- өрт және атмосфераға улы заттардың шығарылу қаупі;
- санитарлық қауіп төндіретін кеміргіштер мен қаңғыбас жануарлар популяциясының өсуіне.

2.3. Соңғы жылдары қабылданған шаралар:

2020 жылдан 2024 жылға дейін аудан әкімдігі облыстық экология басқармасымен бірлесіп келесі іс-шараларды іске асырды:

- полигондарды анықтау және жою бойынша мобильді топ құру;
- жыл сайынғы «Таза аудан» акциясын өткізу;
- «Zhasyl EI» бағдарламасына қатысу — жастарды полигондарды тазалауға тарту;

- әлеуметтік желілер мен азаматтар жиындары арқылы халықты ақпараттандыру;
- «проблемалық» учаскелерде (3 ауылдық округте) бақылау камераларын орнату;
- «экологиялық рейдтерге» еріктілер мен оқу орындарын тарту.

Дегенмен, бұл шаралар реактивті-жаңа полигондардың пайда болуын болдырмай емес, салдарын жою. [3]

«1 – Сурет - Мамлют ауданындағы ауылдық жол бойындағы полигон»

2.4. Қабылданған шаралардың тиімділігін талдау:

Рұқсат етілмеген полигондарды жою жөніндегі күш-жігерге қарамастан, мәселе шешілмеген күйінде қалып отыр. Мамлют ауданында анықталған қоқыс үйінділерінің саны жылына 8-ден 42-ге дейін ауытқиды, бұл ағымдағы шаралардың тиімділігінің жеткіліксіздігін көрсетеді. Негізгі кедергілерге заңды полигондардың болмауы, бақылаудың жеткіліксіздігі және халықтың экологиялық мәдениетінің төмен деңгейі жатады. [1] [4]

2.5. Статистика:

Полигондарда бекітілген қалдықтардың типтік түрлері:

- электротехника-Теледидарлар, кір жуғыш машиналар, тоңазытқыштар;
- құрылыс қалдықтары-бетон, кірпіш, металл қалдықтары;
- пластик және резеңке-бөтелкелер, канистрлер, шиналар;
- органикалық қалдықтар-тамақ қалдықтары, шөп кесінділері;
- Медициналық және ветеринарлық қалдықтар (ең қауіпті). [2]

Қалдықтарды бөлек жинау жүйесінің болмауы жағдайды нашарлатады. Ауданның ауылдық округтерінің ешқайсысында сұрыптауға арналған контейнерлер орнатылмаған. ҚТҚ-ның ең жақын лицензияланған полигоны Петропавл қаласында орналасқан, бұл оны аудан тұрғындарының тұрақты пайдалануына қол жетімсіз етеді.

1-Кесте -2020-2024 жылдар кезеңінде анықталған полигондардың жалпы саны.

Жыл	Мамлют ауданында анықталған қоқыс үйінділерінің саны	Ескертпелер
2020	42	Облыс аудандары арасында ең көп саны
2021	17	Ғарыштық мониторинг арқылы анықталды
2022	25	Облыстық бағдарлама шеңберінде таратылды
2023	8	Мобильді жұмыс тобы анықтады
2024	8	Деректер өткен жылға ұқсас

3. Халықаралық тәжірибе:

Қатты тұрмыстық қалдықтармен (ҚТҚ) проблемалар көптеген елдер үшін өзекті болып табылады және әртүрлі мемлекеттер оларды шешу үшін әртүрлі тәсілдерді қолданады. Халықаралық тәжірибенің бірнеше мысалын қарастырайық.

1. Швеция: қалдықтарды қайта өңдеу және жағу

Швеция қалдықтарды басқару саласындағы көшбасшылардың бірі болып табылады. Ел қоқыстарды бөлек жинау және қайта өңдеу жүйесін белсенді қолданады. Швециядағы қалдықтардың 99% - дан астамы энергия үшін қайта өңделеді немесе жағылады.

Мысал: Стокгольмде тұрғындар қалдықтарды органикалық, пластик, қағаз және шыны деп сұрыптайтын бөлек жинау жүйесі бар. Қайта өңделмейтін қалдықтар жануға жіберіледі, онда бөлінетін энергия жылыту және электр энергиясын өндіру үшін пайдаланылады. Бұл көмілген қалдықтардың көлемін азайтып қана қоймай, пайдалы энергия алуға мүмкіндік береді. [8]

2. Жапония: инновациялық технологиялар және білім

Жапония сонымен қатар халық үшін жоғары технологиялар мен білім беру бағдарламаларын қолдана отырып, ҚТҚ мәселелерімен белсенді жұмыс істейді.

Мысал: Токиода тұрғындарға қалдықтарды 45 санатқа сұрыптауға мүмкіндік беретін жүйелер енгізілген. Бұған бөлек жинаудың маңыздылығын түсіндіретін білім беру бағдарламалары арқылы қол жеткізіледі. Сонымен қатар, Жапонияда қалдықтарды пайдалы материалдарға айналдыру үшін пиролиз сияқты қайта өңдеу технологиялары белсенді қолданылады. [9]

3. Германия: Экологиялық бастамалар және заңнама

Германия өзінің қатаң экологиялық саясатымен және қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесімен танымал.

Мысал: елде «тастағаныңыз үшін төлеңіз» жүйесі бар, онда тұрғындар қалдықтардың көлеміне байланысты қоқысты шығару үшін төлейді. Бұл адамдарды бөлек жинауға және қайта өңдеуге

ынталандырады. Германия сонымен қатар бөлек жинау үшін контейнерлерді белсенді пайдаланады, бұл өңдеу деңгейін айтарлықтай арттырады. [10]

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, ҚТҚ-ны тиімді басқару жеке жинауды, қайта өңдеуді, инновациялық технологияларды пайдалануды және халықты белсенді тартуды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Әрбір ел бұл әдістерді өзінің жағдайлары мен қажеттіліктеріне қарай бейімдейді, бұл қалдықтардың қоршаған ортаға теріс әсерін азайту үшін оңтайлы шешімдерді табуға мүмкіндік береді.

3. Қорытынды:

Мамлют ауданындағы рұқсат етілмеген полигондар мәселесі инфрақұрылымды дамытуды, бақылауды күшейтуді, экологиялық мәдениетті арттыруды және қалдықтарды бөлек жинау мен қайта өңдеу жүйесін енгізуді қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Билік, бизнес және халықтың бірлескен күш-жігерімен ғана аймақтағы экологиялық жағдайды айтарлықтай жақсартуға қол жеткізуге болады.

4. Ұсынылған шешімдер:

Мамлют ауданындағы рұқсат етілмеген полигондармен тиімді күресу үшін Мен келесі шараларды ұсынамын:

1. Инфрақұрылымды дамыту: тиісті құжаттамамен және жабдықтармен ҚТҚ-ның заңды полигондарын салу.

2. Айыппұл санкцияларын бақылау мен қолдануды күшейту: мобильді топтар жұмысының тиімділігін арттыру және құқық бұзушыларға әкімшілік шараларды қолдану.

3. Халықтың экологиялық мәдениетін арттыру: ақпараттық-ағарту науқандары мен білім беру бағдарламаларын жүргізу.

4. Қалдықтарды бөлек жинау және қайта өңдеу жүйесін енгізу: жеке бизнесті тарта отырып, қалдықтарды сұрыптау және кәдеге жарату үшін жағдай жасау

5. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің ресми сайты-Табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасы

<https://www.gov.kz/memleket/entities/sko-tabigat>

2. «Петропавл» жаңалықтар порталы.news» - экология және қалдықтар тақырыбындағы басылымдар

<https://pkzsk.info/tag/svalka>

3. СҚО экология басқармасының Instagram-аккаунты (@pkzsk) - полигондар мен акциялар туралы есептер

<https://www.instagram.com/pkzsk>

4. «МТРК» ақпараттық агенттігі-экологиялық кеңестер мен акциялар туралы материалдар

<https://mtrk.kz>

5. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сатып алу платформасы (полигондарды жоюға тапсырыстар туралы ақпарат)

<https://goszakup.gov.kz>

6. Ақпараттық ресурс qaz-media.kz – «қоғам қайраткерлері СҚО - дағы қоқыс үйінділерінен үрейленді»

<https://qaz-media.kz>

7. Тұсаукесерлер мен әдістемелік материалдар: «СҚО-дағы ҚТҚ полигоны ауданындағы топырақтың ластану деңгейін анықтау»

<https://ppt-online.org/466024>

8. Швеция: қалдықтарды қайта өңдеу және жағу

<https://moluch.ru/archive/240/55529/>

9. Жапония: инновациялық технологиялар және білім

<https://www.waste.ru/modules/section/item.php?itemid=579>

10. Германия: Экологиялық бастамалар және заңнама

<https://scienceforum.ru/2011/article/2011000899>